

Tanító volt az apám, aki fiatal korában egy kis faluban kántoroskodott is. Ebből az időszakból: gyermekkorunk édességéből — szikráznak fel azok a deres decemberi reggelek, mikor Izsák néni — szomszédunk és háztartási segítőnk — megverte ablakunkat és felébresztett meleg álmunkból.

— Ne aludgyon, Mester úr: ébreggyen mer roráté lesz. Havazik is, hát aggyák ki a templomkulcsot.

Édesanyánk — sohasem értettük, miként cselekedte ezt — azonnal türelmetlenség, ásítás nélkül ugrott ki ágyából és cseppnyi dőrdéggel teljesítette Izsák néni kérését.

— Tessék! Csak siessenek, nehogy megfázzanak! Mindjárt jön az Uram is...

Apánk roppant ásítással, dűnnyögve emelkedett párnái közül s mosdás-öltözés közben rekedtesen, összehúzott szemekkel énekelgetett:

— Haar-ma-toozzatok...

Ahogy a következő szóhoz ért, hangja megbicsaklott, mire gyorsan köhögött.

— Itt mindig fals neked — mondta anyánk, de nem nevetett, hanem szelíden, érthetetlen lágsággal és biztonsággal befejezte a kezdett dalmot:

— Égi magasok!

Gyertyafény libegett a szobában, de a sárgás homályban is láttuk szép, sötét szemének csillogását, puha arcán az áhítat sugárzását.

— Hát igen — dűnnyögött apánk —, nekem van kántori diplomám, de te úgy tudsz énekelni, mint az énekes madár. És sohasem hamisan...

— Mert nem szeretsz énekelni — mosolygott rá anyánk. — Azért tanuljad meg, mert hozzátartozott diplomádhoz, de szívesebben tanítol, írsz meg vitatkozol. Azért lesz fals az éneked, mert akkor is ezekre gondolsz.

Apánk közönyösen megrántotta vállát és öltözés közben megcsókolta anyánk puhán fénylő, sötét haját.

— Meg egy kicsit botfülem is van!

Ezen — világos csendüléssel hallatszik az évtizedek mélyéből is — mindketten nevettek. Anyánk meg is rázta apánk széles vállát:

— Hát bizony: az eljegyzésen meg az esküvőnkön is nevettek rajtad a vendégek, amikor rákezdted, hogy „Édesanyám ha bejön Egerbe...” Már a második taktusnál falsra vitted az áriát! Mondták is a vendégek: hát Jolánka, te jó kántort választottál magadnak: hiába vagy prima szólista, hamisba visz ez téged is...

Nevetésük — akár életük — visszahozhatatlan távolságba hullott, csak apánk hangjának mélye emelkedik magasra vissza:

— Azért szeretem a zenét, ha másra is gondolok mellette. És még egyetlen rorátét, egyetlen litániát sem mulasztottam soha. Ők, derék falusi népünk, nem is veszik észre, ha rosszul intonálok, mert nem is az én hangomat akarják hallani, hanem csak ők kívánnak énekelni... Ez az én szerencsém, édes Jolánkám, mert ha nem is tudok énekelni, jó kántornak tartanak.

*

Kántorkodása: az éneket, a zenét diploma nélkül és hibátlanul visszadó fiatal anyánk életével véget is ért. És a bányatelepi iskola vezetésére kerülve, kórusi működéséről már csak társaságban, „fehér asztal, piros bor” mellett emlékezett.

Azidőtől már Mamika volt velünk, édesanyánk helyetteseként s ő is, akár az „igazi” — kántorfamilia szülöttéként — szépen és hibátlanul énekelt. De apánk akkor sem kapott kedvet s csak igen ritkán próbálkozott egyetlen énekével: „Édesanyám, ha bejön Egerbe”... Ilyenkor Mamika rokonai és barátai fülükhöz kaptak és poharat ragadtak:

— Hagyd abba, Kálmán! Már úgyse vagy kántor...

Apánk különben sem énekelt volna végig az egész dalt. Ahogy a második mondathoz ért: „A kaszárnya udvarán nézzen be!” — elhallgatott, arca elé emelte keskeny kezét és úgy borult pohara fölé, mintha zokogott volna.

Mi, gyermekei tudtuk, éreztük, hogy gyorsan elszállt fiatal anyánkra gondol ilyenkor, akinek eljegyzésén és esküvőjén is mindig elvétette ezt a dallamot is. Mamika háta mögött titokban megsimogattuk vállát és éreztük, hogy délceg teste végigremeg tenyerünk alatt.

— Nem nekem való — hallgatott el végképp, szemét összehúzza. — Jobb nekem az iskolám, az íróasztalom, meg a vitáim...

És hosszú életén át hűséges volt mind a háromhoz. Iskolai tanításon kívül — bár azidőben nem volt kötelező — önkéntesen, belső kényszertől hajtva, faluról falura járt rossz időben, sárban és fagyban, gyalog és szekéren s „szabadelőadásokat” tartott a minden kulturális lehetőségtől távolmaradt falvakban. Estéiben: késő éjszakáig írta tankönyveit, forró politikai cikkeit, melyekkel soha egy fillért sem keresett és általuk mások, nála kisebbek, de ügyesebbek képviselőiséget, társadalmi érvényesülést szereztek. Ő egyiket sem irigyelte: sikerüket magáénak érezte. Az alkotás, a cselekvés forróságát kívánta csupán és nem érdekelte a nyomában járó „jószerecsse”!

— Javíthatatlan idealista — hallottuk hát felőle rokonok és jóbarátok között. „Szerencsétlen flótás...”

S mert külső élete ezeket a véleményeket igazolta, hát visszavonult a maga belső világába és öregségére teljesen el is csöndesedett. Csak néha — akár a gyóntatószék rácsához térdeplő — kapta arca elé kezét s zokogásként feltörő kínnal mentegette magát:

— Nekem ezt szabták! Mint a hangom a torkomban, terveim is félben maradtak. De azért végeztem, amit rámbíztak: tanítottam és írtam s érzem, hogy semmi sem volt hiábavaló!

Felnőtt rokonok és barátok között a gyermekeket dédelgette ezidőben s forró politikai viták helyett versekre, imákra, mesékre tanította őket. Volt úgy, hogy hasra feküdt előttük és azok hátán mászkáltak, avagy vállain hintáztak. Csak nem énekelt nekik soha, amiért kegyetlenül körülvisongták:

— Mert nem is tudsz, Kőrökálmán. Mert neked botfüled van: azt se tudod, hogy „Édesanyám, ha begyön Egerbe...”

Holott ez igazságtalanság volt! Hiszen a gyerekhad zenei tanulmányait gondosan ellenőrizte s az elhibázott taktusnál ujjukra koppintott. Hogy éneke mégis hamisba — ahogy édesanyánk mondta: falsba váltott —, nem tudásának hiányában, de belső érzelmi útvesztőkben kapta a „gikszert”-t.

— Mert — magyarázta a gyerekeknek —, amikor én azt kezdtem énekelni, hogy „Harmatozzatok, égi magasok...” öröm is meg bánat is szorongatta a szívemet. Sírni és nevetni tudtam volna egyszerre és egyik sürgette a másikat... Ha meg azt kezdtem, hogy „Édesanyám, ha bejön

Egerbe” – mert ott katonáskodtam –, akkor az Omamát látom, aki mikor meglátogatott engem Egerben, elsírta magát, hogy „hová tették, édes Kálmán fiam, azt a szép, fényes fekete hajadat?” – mert bizony rövidre vágták azt...

Emlékezéseim azonban sem a gyermekek, sem a felnőttek nem lágyultak el, inkább csúfolkodva nevettek:

– Csak ne mentegesse magát! Vallja be, hogy soha, soha nem tudott hibátlanul énekelni!

Akkor, amikor ennek ellenkezőjét bebizonyította, névnapját ültük. Szép októberi családi ünnepünket.

Azidőben már erősen soványodott, léptei bizonytalanokká váltak. Hallgatása némaságnak tűnt, de okos szemei még felcsillantak, ha arról beszélünk, hogy pártja győzni fog...

Kedvenc ünnepi ebédjét, a ropogósra sült kacsapecsenyét és a túrós-rétest elfogyasztva ki-ki emelte poharát és lelkesen rákezdtek az örök névnap-i köszöntőt: „Éljen soká! Éljen soká!” Ő kissé remegve kereste poharát, de frissen körülkoccintott mindenkivel. Ahogy a köszöntő utolsó dallama tovagyűrűzött, egyszerre dúdolni kezdett.

– Hagyd – legyintettek körülötte elnézően –, ne erőltesd Kálmán. Ha hetven évig nem tanult meg, most már úgysem érdemes...

Akkor elhallgatott és körülnézett. Cigarettáját lassan elnyomta a tálcában és bölintott. Utána mindenkitől elfordulva, meredten, csaknem mozdulatlanul az utcára nézett, roppant, ijesztő figyelemmel, hogy tekintetét mindenki követte:

– Jön valaki? Látsz valakit, Kálmán?

De odakünn senki nem mozdult, csak az eperfák lombja rezdült és a toronyóra verte a délutáni hármat. Akkor, ahogy az óraütés tovazendült, hirtelen felemelte fejét. Szeméből éles, csaknem kemény sugár villant s arcán győzedelmes forróság biborkodott. Kicsit mosolygott, elszánt sóhajjal átfogta poharát és Mamikához fordult. Riasztóan idegen kisfiúsan vékony hangon szólalt meg:

– Szabad akkor most nekem énekelni?

A vendégek és Mamikának arcán is nevetés kísértett, mégis mindenki riadtan kapott apánkhoz:

– Te? minek Kálmán?!

Ő makacsul összeráncolta homlokát és szepegő kis fiúként, sirósan elnyújtva megismételte a mondatot:

– Szabad akkor most nekem énekelni?

Mamika hirtelen szorosan melléje állt és a gúnyorosan figyelő vendégek között izgatottan apánk homlokára simított. Láttuk, tenyere nyirkos lett és remegett.

– Hát énekelj Kálmán! Énekelj, ha kedved van!

És ő, nagyot nyelve, diadalmas sóhajtás után énekelni kezdett. Egy furcsa, együgyűnek tűnő dalocskát, melyet sohasem hallottunk tőle sem a gyermekek, sem a felnőttek között. De most mondta, sorolta, dalolta, teljesen hibátlan könnyedséggel és egyszer sem váltott „falsba”...

„Ingyen, bingyen mammama
Zsufenyafe tácsi
Ez a pohár neked jár
Kedves Dominári...”

Sem a szavak együgyűsége, sem a dallam monoton egyhangúsága nem keltett derűt. Először Mamikánk, utána a vendégek kaptak arcukhoz és törültek el felcsillanó könnyüket. Ő azonban győzedelmesen, büszkén, körülforgatta köztük poharát, de nem tudta többé vendégei felé emelni, csak fulladozva, kissé bugyborékolva dadogott:

— Ugye hogy tudtam? Hogy még most is tudom?!

Aztán kezei lehulltak a pohárról és elnyúltak az asztalon, szorosan egymás mellett, mintha iskolapadban ült volna, míg egyszerre vacogni kezdett:

— Fázom — mondta didergő dadogással —, nnagyon ffázom...

— MenjeteK orvosért! — sikoltott Mamika és az ünnepi asztaltól felkelve megbontotta az ágyat. — Siessetek...! Hát nem látjátok, hogy valami történt vele? Siessetek!

Amikor az orvos jött és apánk már ágyban feküdt szorosan lecsukott szemmel, vacogó didergéssel, nagynénénk, apánk testvére sírdogált ágya fölött:

— Ötéves lehetett, amikor ezt az éneket hallotta. Akkoriban nagygyakorlat volt városunkban és a Főtéren bosnyák katonák tanyáztak sátrak mellett. Öregek, gyerekek mind ott áesorogtunk és néztük őket, amint tüzet raktak és a tűzön kis rézbográcsokban birkahúst főztek. Míg a hús főtt, a katonák odaültek a tűz elé és vaskanállal ütögetni kezdték a bográcsokat. Kálmán megfogta a kezemet, fölnevezett rám, aztán így szólt: „Ugye, milyen szép muzsika ez, Katica? Hallgasd csak!” És ahogy a katonák verték a taktust a bográcsokon és énekelni kezdtek, Kálmán is énekelt és meg is tanulta tőlük dalukat, ahogy értette. Mikor már sötétedett és az örök hazakergettek bennünket, otthon is elénekelte: de másnap reggel, amikor csend lett a városban és a katonák elvonultak, többször aztán nem tudta elmondani... És most, hetven év után mégis?!

— Csak énekelj Kálmánom — mondta Mamika sebesen, míg tenyere között szorongatta apánk furcsán lecsüngő jobbját és elfordult felhőzött arcunktól. — Ugyan kedves doktorunk, szabad neki?

Apánk azonban már makacsul hallgatott és mindegyre lecsukódó tekintetébe zárta gyermekkorának tüzesen visszacsengő emlékét. Az orvos többször fölemelte pilláit, érverését tapogatta, hallgatta szíve dobbanását. Apánk hosszú ujjai tovatapogattak paplanán, mintha billentyűket kersegtelt volna míg csuklók, zokogásszerű hörgés bugyborékol szájából. Akkor az orvos átsímított arcán és vállát felvonva bólintott:

— Hát igen — mondta ki félig sóhajtva, félig tehetetlenül rémült ijedelmünket látva. — Agyvérzés. Akkor indulhatott meg benne, amikor énekelni kezdte azt a kis dalt, de nem azért.

Apánk ujjai erre megcsöndesedve elnyúltak takaróján, szája csüggedten lebiggyedt és közönyös idegenként meredt valahova igen messzire.

— Akkor most meghal? — sikoltottunk egyszerre orvos és apánk között. — Vajon most, ezen a napon, amikor még énekelt is?!

— Még nem — takarta be állig az orvos. — Látja milyen szabályosan lélegzik és szívdobogása is rendben van. Csak a szelleme, hát az bizony...

De nem tudott semmi vigasztalót mondani számunkra, míg zokogásba törtünk.

S ezért volt, hogy amikor hosszú hónapok után teste is elcsöndesedett, megadóan zártuk le szép, de üressé vált sötét szemeit.